

УДК 351.74:343.3:004.738.5

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2025.25.27>

Глиняна К.М.

к.ю.н., доцент,

доцент кафедри цивільного права

Національний університет «Одеська юридична академія»

ORCID ID: 0000-0002-1778-1021

ВПЛИВ РИМСЬКОГО ПРАВА НА ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ СПАДКУВАННЯ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. У процесі європейської інтеграції України особливого значення набуває осмислення витоків і глибинних основ національної правової системи, що визначають її концептуальну належність до європейської континентальної традиції. Однією з ключових сфер, де цей зв'язок проявляється найбільш виразно, є інститут спадкування – правовий феномен, що історично сформувався під значним впливом римського приватного права. Римське спадкове право, відзначене високим рівнем формалізму, логічною послідовністю та внутрішньою системністю, стало основою для подальшого розвитку спадкового законодавства в більшості країн Європи, зокрема й тих, які формують нормативну модель сучасного *acquis communautaire*.

У цьому контексті надзвичайно важливо дослідити, наскільки глибоко принципи й категорії римського спадкового права проникають у зміст українського цивільного законодавства, якою мірою вони впливають на побудову інституту спадкування в його сучасному вигляді, а також чи відповідає такий вплив загальним тенденціям правової гармонізації в Європі. Проблематика рецепції вимагає переосмислення не лише з історико-правового боку, але й у контексті адаптації правової системи України до стандартів Європейського Союзу, де питання спадкування має не лише приватно-правове, а й цивілізаційне значення як індикатор правової культури, стабільності правовідносин і послідовності законодавчих трансформацій.

У зв'язку з цим виникає необхідність системного аналізу впливу римського права на концептуальну побудову спадкового інституту в Україні – як засобу забезпечення правової спадкоємності, так і умови для ефективної інтеграції до європейського правового простору.

Аналіз досліджень зокрема, дослідження рецепції римського права в сфері спадкування активно проводяться в контексті правових, соціологічних, економічних та культурних аспектів. Багато науковців у національній та міжнародній доктрині досліджують питання рецепції правових інститутів римського права. Значний внесок у розробку цієї проблематики зробили такі вчені, як І.Г. Бабіч, Н.Ю. Голубева, О.В. Дзера, В.М. Зубар, Л.А. Лунець, Р.А. Майданик, О.А. Підпригора, Й.О. Покровський, А.Р. Чанишева, Є.О. Харитонов та інші. У своїх працях вони детально розкрили як загальні питання впливу римського права на формування європейської цивілізації права, так і специфіку рецепції римських правових ідей у національній українській правовій системі.

Метою статті полягає у комплексному дослідженні впливу римського спадкового права на становлення, розвиток і сучасне функціонування інституту спадкування в Україні. У центрі уваги перебуває не лише виявлення окремих правових норм і понять, що мають римське походження, але й глибше осмислення тієї концептуальної моделі спадкового регулювання, яка була закладена ще

в часи Римської імперії та, пройшовши крізь призму європейських кодифікацій, знайшла своє відображення в українському цивільному законодавстві.

Дослідження ставить за мету проаналізувати, наскільки системно і послідовно римські правові ідеї були інтегровані у національне право, які з них зазнали істотної трансформації, а які зберегли свою первісну суть. Аналіз також охоплює співвідношення між римськими засадами спадкового права та сучасними підходами європейської правової доктрини, що є надзвичайно актуальним у світлі курсу України на правову євроінтеграцію.

Виклад основного матеріалу. Поняття «рецепція» має латинське походження і в буквальному значенні означає «прийняття» або «запозичення». У науковому правничому дискурсі цей термін почав активно застосовуватися з другої половини XIX століття. Вагомий внесок у його теоретичне осмислення зробив німецький юрист, представник історичної школи права Фрідріх Карл фон Савіньї. У своїх дослідженнях він наполягав на тому, що римське право не зникло з правової практики після падіння Західної Римської імперії в 476 році, а продовжувало функціонувати в тій чи іншій формі в європейських суспільствах упродовж кількох століть – через звичаєві норми, локальні законодавчі акти та діяльність середньовічних правників. На відміну від багатьох сучасників, які вбачали початок рецепції римського права в XI–XII століттях, Савіньї підкреслював безперервність правової традиції, що тягнеться ще від античності [1]. Отже, рецепція виступає не просто механічним відтворенням норм чи інститутів попередніх правових систем, а складним процесом їх адаптації до нових історичних, соціальних та правових умов. У цьому процесі ключову роль відіграють не лише юридичні техніки перенесення правових норм, але й глибинне осмислення їх змісту, з урахуванням потреб і специфіки нової правової системи [2, с. 532].

У Юридичній енциклопедії за редакцією

Ю. Шемшученка рецепція визначається як процес «відродження, сприйняття ідей, принципів і положень системи права минулої епохи новою системою права» [3, с. 20].

Інститут спадкування традиційно посідає важливе місце у системі приватного права, виступаючи не лише юридичним механізмом передачі майна після смерті особи, а й важливим елементом соціальної стабільності, безперервності правовідносин та реалізації принципу правонаступництва. Його концептуальні засади формувались упродовж століть, а витоки багатьох сучасних норм і понять слід шукати саме в римському праві, яке вважається колискою континентальної правової традиції. Римські юристи заклали фундаментальні підвалини спадкового регулювання, що зберегли свою актуальність у законодавстві багатьох європейських держав, включно з Україною.

У процесі формування українського цивільного законодавства, зокрема норм, які регулюють спадкові правовідносини, спостерігається значний вплив римської правової традиції, реалізований як безпосередньо – через рецепцію окремих правових конструкцій, – так і опосередковано – через європейські кодифікації XIX–XX століть, які мали римське підґрунтя. У сучасному Цивільному кодексі України можна виявити елементи, що концептуально та структурно співвідносяться з римськими правовими моделями: заповіт як вільне волевиявлення спадкодавця, інститути черговості спадкування за законом, правила щодо відмови від спадщини та її прийняття.

На тлі курсу України на європейську інтеграцію та необхідності гармонізації національного законодавства із правом Європейського Союзу, звернення до римської спадщини постає не лише як історико-правовий інтерес, а й як необхідність – адже саме ця спадщина формує глибинну основу європейської правової культури. Аналіз впливу римського спадкового права дозволяє не лише осмислити історичні джерела, а й виявити ті структурні й концептуальні елементи, які можуть стати

орієнтиром для подальшого розвитку українського спадкового законодавства.

Одним із найбільш показових прикладів еволюції інституту спадкування під впливом римського права є сучасний спадковий договір, що поєднує в собі риси як зобов'язального, так і спадкового правового регулювання. У римському праві класичного періоду переважала концепція заповіту (*testamentum*) як одностороннього акту, в якому спадкодавець самостійно визначав долю свого майна після смерті. Водночас укладення двосторонніх або багатосторонніх угод, спрямованих на регулювання спадкових правовідносин, римськими юристами не визнавалося як допустимий інструмент правонаступництва *mortis causa*, що впливало з формалістичного підходу до спадкування. Спадкове право було надто тісно пов'язане з публічними елементами (особливо у ранній період), що обмежувало автономію волі сторін.

Виходячи з концептуального підходу, закладеного розробниками Цивільного кодексу України, спадковий договір не розглядається як самостійний вид спадкування. Це підтверджується імперативним приписом статті 1217 ЦК України, яка чітко передбачає лише дві форми спадкування – за заповітом і за законом. Попри це, в юридичній науці існує думка, відповідно до якої спадковий договір може розглядатися як третя, окрема підстава спадкування – зокрема, таку позицію висловлюють Є.О. Харитонов та О.І. Харитонova [4, с. 364], які пропонують визнавати спадковий договір рівнозначним поряд із спадкуванням за законом і за заповітом.

Попри те, що чинне законодавство України формально не визнає спадковий договір окремим видом спадкування, його нормативне закріплення та практичне застосування свідчать про поступове розширення інструментарію спадкових правовідносин у бік більшої гнучкості та диспозитивності. У цьому контексті спадковий договір може розглядатися як своєрідний компроміс між волею спадкодавця та інтересами потенційного спад-

коємця, що укладається ще за життя сторін і передбачає настання правових наслідків після смерті однієї з них.

Така правова конструкція значною мірою відображає еволюцію спадкового права в напрямі договірного моделювання майбутніх правовідносин, що цілком узгоджується з європейською правовою доктриною, особливо в німецькій та австрійській правових системах. У цих юрисдикціях спадковий договір визнається повноцінним інструментом спадкування, на рівні із заповітом та спадкуванням за законом. Отже, навіть за формального поділу спадкування лише на два види, тенденція до фактичного визнання спадкового договору як окремого правового механізму, що забезпечує правонаступництво *mortis causa*, є очевидною.

Звернення до історичних витоків, зокрема римського спадкового права, дозволяє краще зрозуміти природу подібних правових конструкцій. Хоча класичне римське право не знало спадкового договору у сучасному розумінні, розвиток приватноправових інструментів взаємних зобов'язань у пізньоримському періоді створив передумови для подальшого формування змішаних форм спадкування. Таким чином, спадковий договір в українському праві може бути інтерпретований як результат рецепції загальноєвропейських традицій, що, своєю чергою, мають глибоке римське підґрунтя.

Для глибшого розуміння сучасних підходів до спадкування – зокрема, поділу його на види та юридичних механізмів закликання спадкоємців – доцільно звернутися до римського права, яке заклало основи для майбутніх кодифікацій у більшості країн Європи. Саме в римському праві було чітко сформульовано два основних способи спадкування: за заповітом (*successio testamentaria*) та за законом (*successio ab intestato*). Цей поділ зберігся у своїй сутності до сьогодні та присутній і в українському цивільному праві.

Спадкування за заповітом визнавалося пріоритетною формою передачі майна після

смерті особи, оскільки ґрунтувалося на вільному волевиявленні спадкодавця. У випадках, коли заповіт був відсутній або визнаний недійсним, спадкові правовідносини регулювалися законом. Порядок закликання спадкоємців за законом визначався спочатку нормами Закону Дванадцяти таблиць, а згодом був деталізований і доповнений преторськими едиктами.

Право на спадкування, як правило, насамперед мали найближчі родичі померлого. У першу чергу спадок переходив до власних дітей померлого (*sui heredes*), які юридично вважалися продовженням особи спадкодавця. Якщо такі спадкоємці були відсутні або відмовлялися від спадщини, спадкові права переходили до агнатів – родичів по чоловічій лінії, а вже потім – до когнатів, тобто кровних родичів незалежно від статі та лінії споріднення.

Ця ієрархічна система спадкування, побудована на принципах родинної близькості, правового статусу в сім'ї та спадкової спроможності, заклала основи для формування аналогічних механізмів у сучасному праві, зокрема в інституті спадкування за законом, як він існує в Цивільному кодексі України.

Окремої уваги заслуговує також інститут відповідальності спадкоємця за борги спадкодавця, який у різні історичні періоди мав різну правову природу та ступінь обмеження. Ще за часів Римської республіки було закладено фундаментальний принцип, згідно з яким відповідальність спадкоємця обмежувалася вартістю прийнятого спадкового майна – за умови попереднього складання спеціального опису майна (інвентаризації). Цей механізм, відомий як принцип інвентарної пільги, став дієвим способом убезпечення спадкоємця від надмірного боргового тягара та з часом набув широкого поширення в європейському праві.

Зазначений принцип був рецепований і кодифікований у Французькому цивільному кодексі 1804 року, а згодом і в Німецькому цивільному уложенні 1900 року, які, попри плин часу, зберігають свою чинність і досі. В українському цивільному законодавстві

також існує положення про обмежену відповідальність спадкоємців за борговими зобов'язаннями спадкодавця, однак без обов'язкової вимоги до проведення опису спадкового майна. Відповідальність у такому разі завжди лімітується виключно вартістю успадкованого майна, що фактично свідчить про спадковість римського правового принципу у трансформованій формі [5].

Сучасне цивільне законодавство України, зокрема положення Книги шостої Цивільного кодексу України, визначає спадкування як процес переходу прав та обов'язків (спадкового майна) від померлої фізичної особи (спадкодавця) до її правонаступників – спадкоємців. Відповідно до статті 1216 ЦК України, спадкуванням визнається передача сукупності прав і обов'язків, які належали спадкодавцю на момент смерті, іншим особам, що набувають статусу спадкоємців [6].

Зазначене визначення відображає загальноприйняту в європейській правовій традиції концепцію спадкування як універсального правонаступництва, що охоплює не лише майнові права, але й певні обов'язки, які не припинилися зі смертю особи. Такий підхід є прямим наслідком рецепції римських уявлень про спадщину як єдину юридичну масу (*universitas iuris*), яка переходить до спадкоємців у момент відкриття спадщини.

Цивільний кодекс України, розвиваючи ці ідеї, містить положення, що деталізують порядок прийняття спадщини, форми волевиявлення спадкоємця, черговість спадкування за законом, а також механізми реалізації заповідального спадкування. Особливу увагу в цьому контексті заслуговує заповіт як правовий акт, що є продовженням інституту *testamentum* у римському праві, та інші елементи, які демонструють спадковість римських концепцій у національній правовій системі.

Вітчизняні спадкові традиції суттєво відрізнялися від римської правової моделі, на що неодноразово звертали увагу українські правознавці. Зокрема, у випадку смерті жінки її посаг переходив у спадщину до дітей, а за їх

відсутності – повертався до батьків померлої. Таким чином, подружжя не спадкувало одне після одного, оскільки не перебувало у кровному спорідненні, що було визначальним критерієм для набуття спадкових прав. Лише за відсутності родичів по всіх лініях споріднення спадкоємцем міг стати чоловік або дружина, за умови, що шлюб був укладений відповідно до церковних приписів та тривав до смерті одного з подружжя без розлучення. Така система спадкування була побудована на домінуванні принципу кровної спорідненості, відповідно до якого чоловік і дружина не вважалися особами, здатними спадкувати один після одного в загальному порядку [7].

Цей підхід демонструє глибоку відмінність між традиційною українською моделлю спадкування та римською системою, де подружжя з часом набуло права спадкувати одне після одного незалежно від кровного зв'язку. Така еволюція свідчить про поступовий перехід від родоцентричної до більш індивідуалізованої концепції спадкових правовідносин.

Розглядаючи еволюцію спадкового права в Римі, не можна не відзначити значну роль преторської практики, яка не лише адаптувала застарілі норми цивільного права до реальних потреб суспільства, але й стала джерелом гнучкості та розвитку правових інститутів. Саме у сфері спадкування діяльність преторів відіграла особливо важливу роль, зокрема у створенні більш справедливих механізмів правонаступництва.

Реформування спадкового права, започатковане преторами ще в період Римської республіки, продовжувалося і було завершене в епоху принципату [8]. Одним із важливих нововведень стало запровадження преторського інтердикту, який дозволяв набувати володіння спадковим майном. Спочатку цей засіб застосовувався щодо осіб, яких претор, після попереднього розгляду обставин, визнавав найбільш ймовірними спадкоємцями відповідно до норм цивільного права. У тих випадках, коли особа, першочергово покликана до спадкування, не приймала спадщини,

вона не переходила іншим спадкоємцям, а оголошувалася відмерлою, а в найдавнішому періоді – навіть безхазяйною, тобто такою, що могла бути захоплена будь-ким. З метою запобігання таким правовим колізіям претори поступово почали надавати інтердикт наступним за чергою спадкоємцям, фактично сформувавши принцип спадкової послідовності у допуску до спадщини [9].

Преторське право відіграло ключову роль у трансформації жорстких і формалізованих норм класичного цивільного спадкового права, адаптуючи їх до соціальних змін і практичних потреб римського суспільства. Встановлення черговості спадкування, введення у спадкове володіння осіб, які не підпадали під суворі цивільні критерії, а також формування умовної спадкової послідовності – усе це стало основою для гнучкішого й більш гуманного підходу до регулювання спадкових правовідносин. У цих інституційних змінах уже простежуються зародки сучасних підходів до спадкування, зокрема – ідеї захисту інтересів фактичних родичів, справедливого перерозподілу майна та уникнення безхазяйності спадщини.

Цивільне законодавство сучасної України, зберігаючи загальні концептуальні риси, притаманні римській спадковій традиції, водночас розвивається в напрямку розширення автономії волі спадкодавця, посилення договірного начала у спадкових відносинах та впровадження європейських правових стандартів. Такі інститути, як спадковий договір, обмеження відповідальності спадкоємців за боргами спадкодавця, закріплення чіткої черговості спадкування та гарантування прав окремих категорій спадкоємців, є свідченням того, що рецепція римського спадкового права в українському праві не була формальною або поверховою – вона відбулася на концептуальному, правозмістовному рівні.

Таким чином, аналіз спадкового законодавства України крізь призму римської правової спадщини дозволяє стверджувати, що сучасна модель спадкування не лише історично сфор-

мована під впливом римського приватного права, але й продовжує еволюцію в межах тієї самої правової парадигми. Це не лише підкреслює спадкоємність правових ідей, але й зміцнює позиції українського цивільного права як частини європейської континентальної правової традиції.

Висновки. У ході дослідження було доведено, що інститут спадкування в сучасному цивільному праві України значною мірою сформувався під впливом римського приватного права, яке стало основою європейської континентальної правової традиції. Аналіз положень Книги шостої Цивільного кодексу України № 435-IV, зокрема ст. 1216, показує, що спадкування в українському законодавстві розглядається як універсальне правонаступництво – концепція, безпосередньо успадкована від римської доктрини *universitas iuris*. Рецептованими або трансформованими в національне законодавство виявилися такі римські елементи, як поділ спадкування на за заповітом (*successio testamentaria*) і за законом (*successio ab intestato*), пріоритет кровного споріднення при спадкуванні, а також інститут обмеженої відповідальності спадкоємця в межах вартості успадкованого майна.

Особливу увагу приділено інституту спадкового договору – сучасній конструкції, що хоч і не визнається законодавчо самостійним видом спадкування (згідно зі ст. 1217 ЦК України), однак фактично виконує окрему функцію у сфері спадкових правовідносин. Позиція окремих науковців (зокрема, Є.О. Харитонова та О.І. Харитонової) щодо визнання спадкового договору третьою формою спадкування демонструє зміщення акценту в бік розширення договірної початку у сфері *mortis causa*. Саме існування спадкового договору як інструмента свідчить про вплив європейської правової доктрини, зокрема німецької моделі, на сучасне українське право – вплив,

який, у свою чергу, ґрунтується на рецепції римських правових принципів.

У статті також окреслено традиційні українські підходи до спадкування, зокрема обмежене право подружжя на спадкування в давньоукраїнському праві, де визначальним залишалося кровне споріднення. Це ще раз підтверджує, що сучасна українська правова система стала результатом не лише рецепції римського права, а й синтезу місцевих традицій з наднаціональною правовою культурою.

Крім того, проаналізовано значення преторських реформ, завдяки яким була запроваджена черговість спадкоємців, створено інститути інтердиктів та змінено підхід до переходу спадкового майна. Саме преторське право заклало гнучкий механізм допуску до спадщини, який згодом був рецепований у багатьох європейських системах.

У підсумку, можна зробити висновок, що спадкове право України не є ізольованим національним явищем, а є складовою європейської правової спадщини. Вплив римського права не обмежується окремими термінами чи конструкціями – він виявляється у структурі, логіці та ідеології всього інституту спадкування. Це забезпечує не лише історичну тяглість правового розвитку, а й відкриває перспективи для подальшої гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу.

Водночас, на шляху євроінтеграції актуальним залишається завдання подальшого реформування інституту спадкування в Україні з метою усунення існуючих колізій, зокрема чіткого нормативного визначення правової природи спадкового договору, узгодження підходів до відповідальності спадкоємців із європейськими стандартами, а також забезпечення належного балансу між принципом автономії волі спадкодавця та захистом прав уразливих категорій спадкоємців.

Анотація

У статті аналізується формування сучасного інституту спадкування в Україні в контексті рецепції римського права. Розглянуто римське спадкове право як фундаментальний пласт євро-

пейської правової традиції, що справив тривалий та багатогранний вплив на структуру й зміст національних правових систем, зокрема української. Відзначено, що елементи римського спадкового права виявляються не лише у процесуально-юридичних конструкціях, а й у загальних принципах регулювання спадкових правовідносин – таких як послідовність, формалізм, визначеність волі спадкодавця, стабільність правонаступництва.

Українське цивільне право, перебуваючи у площині континентальної правової традиції, значною мірою увібрало концептуальні напрацювання римських юристів. Спадкове право в цьому контексті постає як одна з найбільш відкритих сфер для рецепції, з огляду на універсальність і тривку актуальність його базових положень. У фокусі уваги – заповіт як прояв особистої волі, інститут спадкування за законом як механізм правової спадковості, а також питання легітимності, черговості, обсягу та форми волевиявлення спадкодавця.

Стаття спрямована на поглиблене розуміння спадкових норм сучасного українського законодавства крізь призму історико-правового досвіду, що має потенціал не лише для наукового аналізу, а й для удосконалення правозастосовної практики.

Таким чином, звернення до римського спадкового права дає змогу не лише простежити витоки окремих норм і понять, але й глибше усвідомити внутрішню логіку спадкового регулювання як такого. Це особливо актуально в умовах реформування українського приватного права, що передбачає його гармонізацію з європейськими стандартами. Історико-правовий аналіз дозволяє виявити сталість основоположних юридичних принципів, які, попри зміну епох і правових парадигм, залишаються чинними у сучасній нормативній дійсності.

Ключові слова: римське право, цивільне право, сімейне право, цивільно-правові відносини, спадкове право, спадкування, Цивільний кодекс України, рецепція, спадковий договір, європейська правова традиція, універсальне правонаступництво, послідовність спадкоємців, правова гармонізація, євроінтеграція.

Hlyniana K. M. Roman Law and the Formation of Inheritance Law in Ukraine

Summary

The article analyzes the formation of the modern institution of inheritance in Ukraine in the context of the reception of Roman law. Roman inheritance law is considered a fundamental layer of the European legal tradition, which has exerted a long-lasting and multifaceted influence on the structure and content of national legal systems, including that of Ukraine. It is noted that elements of Roman inheritance law are reflected not only in procedural and legal constructs but also in the general principles governing succession relations – such as consistency, formalism, the clarity of the testator's will, and the stability of legal succession.

Ukrainian civil law, as part of the continental legal tradition, has significantly absorbed the conceptual legacy of Roman jurists. In this context, inheritance law appears as one of the most receptive areas for legal borrowing, given the universality and enduring relevance of its foundational principles. Particular attention is paid to the will as an expression of individual volition, the institution of intestate succession as a mechanism of legal continuity, and the legitimacy, sequence, scope, and form of the testator's declaration of will.

The article aims to deepen the understanding of the inheritance norms of modern Ukrainian legislation through the lens of historical legal experience, offering potential not only for scholarly analysis but also for the improvement of legal practice.

Thus, the appeal to Roman inheritance law allows not only for tracing the origins of specific norms and concepts but also for gaining a deeper understanding of the internal logic of succession regulation as a whole. This is particularly relevant in the context of the ongoing reform of Ukrainian

private law, which envisions its harmonization with European legal standards. Historical and legal analysis reveals the continuity of fundamental legal principles that, despite changes in eras and legal paradigms, remain effective within the current normative reality.

Key words: Roman law, civil law, family law, civil legal relations, inheritance law, inheritance, Civil Code of Ukraine, reception, inheritance agreement, European legal tradition, universal succession, succession of heirs, legal harmonization, European integration.

Список використаних джерел:

1. Підпригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 512 с.
2. Кізлова О.С., Глиняна К.М. Рецепція інституту власності Стародавнього Риму в сучасному цивільному праві України: «Juris Europensis Scientia» 2025 № 2. С. 16-22
3. Юридична енциклопедія : у 6 т. / відп. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ : Укр. енцикл., 1998–2004. Т. 5 : П-С. 736 с.
4. Харитонов Є.О., Харитонova О.І. Оновлення (кодифікації та рекодифікації) цивільного законодавства України: досвід, проблеми та перспективи : монографія. Одеса : Фенікс, 2020. 462 с.
5. Абібулаєва Т. Г. Особливості спадкування боргу в римському праві / Т. Г. Абібулаєва. Часопис цивілістики. 2017. Вип. 22. С. 107-111.
6. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2003, № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
7. Спадкування за законом та досвід країн Європи : монографія / А. В. Гончарова. – Суми : Сумський державний університет, 2023. – 470 с.
8. Huseinspahić A. The concept and characteristics of inheritance in roman law. Pojam i obilježja nasljeđivanja u rimskom pravu. Oruč E. 2020. Historijski Pogledi. 3 (3), p. 304.
9. Groppi A. A matter of fact rather than principle: Women, work and property in papal Rome (eighteenth-nineteenth centuries). *Journal of Modern Italian Studies*. 2002. 7(1), p. 38.